

Шифр «Боброва хата»

**ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНА
КОНЦЕПЦІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА
ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	5
1.1. Поняття та правові засади екологічної мережі України	5
1.2. Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України	9
1.3. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України	13
РОЗДІЛ ІІ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	19
2.1. Особливості формування екологічної мережі України.....	19
2.2. Вдосконалення механізмів охорони екологічної мережі України.....	22
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ.....	36
АНОТАЦІЯ.....	43

ВСТУП

Одними з наймасштабніших викликів сучасності є швидкі темпи втрати біологічного та ландшафтного різноманіття. Найбільш яскраво дана проблема проявляється на європейському континенті через значну густину населення та значний розвиток промисловості. З метою вирішення даної проблеми було розроблено сучасну концепцію збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в межах Європи – Загальноєвропейська екологічна мережа. Україна також приєдналась до спільної європейської концепції збереження біологічного та ландшафтного різноманіття і почала формувати екологічну мережу України.

Актуальність теми визначається значенням, яке має екологічна мережа України для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття території, забезпечення збалансованого природокористування, особливо в сучасних умовах загострення екологічної, економічної і соціальної ситуації в Україні. Тому, вкрай важливо дослідити особливості правового режиму екологічної мережі України як складової частини Всеєвропейської екологічної мережі та проблеми, з якими наразі стикаються процеси формування, збереження та використання екологічної мережі України, і розробити шляхи їх вирішення.

Об'єкт дослідження: екологічна мережа України.

Предмет дослідження: правовий режим екологічної мережі України.

Метою дослідження є: дослідження правового режиму екологічної мережі України як єдиної територіальної системи, яка утворюється з метою збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, визначенні особливостей та проблем формування, збереження та використання екологічної мережі України і окресленні шляхів вирішення визначених проблем.

Відповідно до поставленої мети визначено й основні завдання дослідження: надати загальну характеристику поняттю «екологічна мережа» та проаналізувати міжнародне та національне законодавство, якими визначено основні засади формування, збереження та використання екологічної мережі України; дослідити

ефективність державного управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України; дослідити особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України та надати рекомендації щодо вдосконалення законодавства; визначити шляхи вдосконалення чинного українського законодавства з питань формування та охорони екологічної мережі України; сформувати основні кроки, необхідні для повноцінної охорони території екологічної мережі України.

В ході дослідження було використано формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалось міжнародне та національне законодавство, пов'язане з формуванням, збереженням та використанням екологічної мережі України. Метод порівняльного аналізу застосовувався при дослідженні правового регулювання управління ключовими територіями екологічної мережі завдяки проектам організації території (менеджмент-планам) за законодавством України та Польщі. Статистичний метод використовувався при роботі зі статистичними даними, наданими Генеральною прокуратурою України щодо кількості вчинюваних адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері порушення законодавства про природно-заповідний фонд, а також при визначенні кількості об'єктів природно-заповідного фонду України, підпорядкованих різним органам виконавчої влади. Логіко-юридичний і системний методи було використано для формулювання логічно обґрунтованих висновків на основі покладених завдань та послідовного викладення матеріалу дослідження.

Теоретичне та практичне значення наукової роботи полягає в аналізі сьогоденних проблем, з якими стикаються окремі структурні елементи екологічної мережі України та наданні пропозицій шляхів вирішення проблемних питань, пов'язаних з належним формуванням, збереженням та використанням екологічної мережі України.

РОЗДІЛ І. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та правові засади екологічної мережі України

Ідея збереження біологічного різноманіття як фундаментальної властивості живого, спричинила необхідність обґрунтування нових підходів до реалізації практичних засад охорони природи, які забезпечили б збереження сталості умов середовища за неминучого нині збільшення антропогенного впливу на природне довкілля й подальшої трансформації ландшафтів [32, С. 9].

У відповідь на вирішення цих завдань сформувалася ідея екологічної мережі як основи збереження ландшафтно-ї і біотичної різноманітності в умовах антропогенно трансформованих ландшафтів і домінування вторинних екосистем у біогеоцентричному покриві.

Ідею Загальноєвропейської екологічної мережі вперше було запропоновано колективом голландських дослідників у 1993 році на конференції в Маастріхті [25, С. 55].

Екологічна мережа є вкрай комплексним явищем, яке в правовій доктрині і на законодавчому рівні піддається різним трактуванням, але водночас несе в собі єдине уявлення про призначення цих територій та їхню цінність у сучасному світі. Поняття «екологічна мережа» в Україні розкривається у двох законодавчих актах – Закон України «Про екологічну мережу України» та Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».

Відповідно до статті 3 Закону України «Про екологічну мережу України» екологічна мережа (далі - екомережа) – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших

територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні [17].

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» екологічною мережею виступає єдина територіальна система, яка включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, пожезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України, і є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі – природних регіонів, природних коридорів, буферних зон [13].

Можна прийти до висновку, що поняття екологічної мережі, закріплене в Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» більше характеризує складові та структурні територіальні елементи екологічної мережі. Водночас, Законом України «Про екологічну мережу України» більше акцентовано увагу на значенні екологічної мережі та їхній особливій охороні.

На думку ж І.І. Каракаша, «екологічна мережа являє собою певний комплекс природних об'єктів та їх ресурсів, але інтегрованих на широкому видовому рівні та поширеній території країни» [25 С. 95].

Терміном «екомережа» позначають сукупність ділянок відносно недоторканної природи, де тварини і рослини практично позбавлені впливу людини (ядра екомережі), та шляхів, якими ці ділянки сполучаються між собою (екологічні коридори). Так, наприклад, ядрами екомережі можуть бути два ліси, а коридором – річка, що протікає між ними. Руслом і берегами ріки тварини зможуть пересуватися з однієї ділянки лісу в інший. Це приклад локальної мережі; такі системи поєднуються у більші, котрі, в свою чергу, формують глобальну

екомережу, що охоплює всю планету. Територія екологічної мережі – це свого роду данина, це той мінімум, який ми лишаємо живим істотам Землі, і який обов’язково має бути звільненим від впливу господарської діяльності людини [33, С. 138].

Добре розроблені (сформовані) екологічні мережі мають важливе значення для підвищення стійкості природних екосистем, тим самим допомагаючи розробляти адекватні стратегії адаптації та пом’якшувати негативні наслідки зміни клімату [39; 41 С. 5-6].

В науковій літературі та законодавстві, як національному, так і міжнародному, доволі часто зустрічаються наступні поняття: «Всеєвропейська екологічна мережа», «Смарагдова мережа», «НАТУРА 2000». На нашу думку, зазначені поняття варті уваги з точки зору комплексного розуміння такого явища як «екологічна мережа» (Додаток 1).

Вагомим внеском у розвиток законодавства про екологічну мережу України є законодавча база європейських країн та Європейського Союзу, зокрема. Вона спрямована, в першу чергу, на зупинення і повернення назад процесу деградації біологічного і ландшафтного різноманіття. Так, була запропонована Маастрихтська декларація «Про збереження природної спадщини Європи» 1993 року і затверджена Радою Європи у м. Софія 23-25 жовтня 1995 року «Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття». Її пріоритетним напрямом визначено створення Всеєвропейської екологічної мережі як цілісності природи і зв’язку її складників [25, С. 55].

Вагоме значення в регулюванні відносин у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України відіграє і міжнародне законодавство, зокрема Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (1971 р.), Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.), Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ їх існування в Європі

(1979 р.), Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (1979 р.), Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (1992 р.), Конвенції про охорону біологічного різноманіття (1994 р.), Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.), Конвенції про охорону та відтворення транскордонних водотоків та міжнародних озер (1999 р.).

На підставі положень Всеєвропейської стратегії прийнято два спеціальні законодавчі акти [20]:

1) Верховна Рада України 21 вересня 2000 року ухвалила Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.». У цій програмі містяться пропозиції щодо зміни земельних угідь України шляхом зменшення частки оброблюваних земель і відповідного збільшення відновлених природних ландшафтів. Передбачається, що екомережа України буде територіально безперервною системою природних ландшафтів, що утворюють природний каркас, який визначатиме екологічну стійкість території.

2) 24 червня 2004 року було прийнято Верховною Радою України Закон України «Про екологічну мережу України».

Відносини, що виникають у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України регулюються також наступними нормативно-правовими актами: Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Лісовий кодекс України, а також Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про природно-заповідний фонд України», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Про охорону земель», «Про оцінку впливу на довкілля», постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1286 «Про затвердження Положення про Зелену книгу України» тощо [6-7, 9, 10-19].

1.2.Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України

Останні декілька років в Україна знаходиться в активній фазі реалізації реформ, зокрема, і державного управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі. Така ситуація обумовлена рядом таких чинників, як висока занепокоєність країн Європи щодо швидких темпів втрати біологічного різноманіття, що проявляється в посиленні ролі профільних органів державної влади в регулюванні даних питань, а також адаптація нашого законодавства до права Європейського Союзу відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [3].

Необхідною передумовою для формування та розширення екологічної мережі України є закладення міцних підвалин, основою яких є налагоджене державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Відповідно до ч.1 ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» державне управління у сфері формування, збереження та використання екомережі здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом.

Так, відповідно до ч.2 ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» державне управління у сфері формування, збереження та використання екомережі здійснюється із залученням громадян та їх об'єднань і забезпеченням їх широкого доступу до інформації з цих питань.

Території, які знаходяться в межах екологічної мережі України перебувають у підпорядкуванні або під охороною різних державних органів та установ, що обумовлено складністю структури екологічної мережі та її комплексністю.

Варто зауважити, що ключові території екологічної мережі (території та об'єкти природно-заповідного фонду України) також підпорядковані різним державним органам, що іноді призводить до неврегульованості певних питань у сфері управління цими територіями.

Так, до прикладу, ключові території екологічної мережі (установи природно-заповідного фонду) наразі підпорядковані: Міністерству екології та природних ресурсів України (далі - Мінприроди), Державному управлінню справами, Державному агентству лісових ресурсів України, Національній академії наук України, Українській академії аграрних наук, Міністерству освіти і науки України та Державному агентству України з управління зоною відчуження, а також Київському національному університету ім. Т.Г. Шевченка.

Все ж, головним органом, який наділений повноваженнями у сфері здійснення управління формуванням, збереженням та використанням національної екологічної мережі є Мінприроди. Відповідно до п.1 ч.3 Положення про Мінприроди, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 32 одним з основних завдань Мінприроди є забезпечення формування державної політики у сфері збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі.

Так, відповідно до Положення про Департамент екомережі та природно-заповідного фонду Мінприроди, затвердженого Міністром екології та природних ресурсів України від 03 липня 2017 р. Департамент екомережі та природно-заповідного фонду (далі – Департамент екомережі) є структурним підрозділом Мінприроди, створений для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері організації, охорони та використання екомережі та природно-заповідного фонду [21].

Слід вказати, що територіальні органи Мінприроди були ліквідовані як юридичні особи публічного права відповідно до постанови Кабінету Міністрів

України «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища України» від 13.03.2013 р. № 159, а питання забезпечення здійснення повноважень з охорони навколишнього природного середовища на місцевому рівні та передачі функцій від територіальних органів Мінприроди врегульовано Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» від 16.10.2012 р. № 5456-VI. Повноваження ліквідованих територіальних органів Мінприроди віднесено наразі до компетенції місцевих державних адміністрацій [23, С. 10-11].

Таким чином, на сьогоднішній день питання формування, збереження та використання екологічної мережі віднесені до відання місцевих державних адміністрацій, у складі яких функціонують підрозділи з питань екології та природних ресурсів. До прикладу, Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації (далі – Департамент екології ООДА) було утворено розпорядженням голови Одеської обласної державної адміністрації від 07.05.2013 р. № 411/А-2013 «Про утворення Департаменту екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації».

Відповідно до ст. 20-4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить, зокрема, забезпечення реалізації державної політики у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі.

Законом України від 16.10.2012 № 5456-VI внесено зміни до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в частині повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні з питань формування, збереження та використання екологічної мережі та внесено зміни до Земельного кодексу України у частині

повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин з питань використання та охорони земель, формування екомережі.

На сьогоднішній день недосконала система управління територіями екологічної мережі України призводить до небувалих в Європі випадків, які лише віддаляють Україну від інтеграції з Загальноєвропейською екологічною мережею.

Так, до прикладу, на території Одеської області розташований ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Савранський ліс», серед завдань якого, зокрема, є збереження та відтворення місць розповсюдження лісового kota. Лісовий кіт є представником фауни, який занесений до Червоної книги України та мешкає в лісових масивах. У положенні про заказник сказано, що «метою створення заказника є збереження у природному стані унікального, найбільшого за площею вододільного лісу в міжріччі Дністра і Південного Бугу, що характеризується високим фауністичним та флористичним різноманіттям».

Водночас варто зауважити, що на території ландшафтного заказника проводяться Савранським лісовим господарством планові лісові рубки старих ділянок лісу, оскільки відомо, значна кількість заказників, в межах яких є лісові ділянки, відносяться до лісгоспів, які регулярно затверджують планові рубки на законних підставах.

Масштабні санітарні рубки, а тим паче суцільні, жодним чином не відповідають меті та завданням створення заказника і порушують його режим, яким прописана заборона «знищення та зміни рослинного покриву». Внаслідок цього, власне, лісовий кіт як вид, що занесений до Червоного списку МСОП, CITES, і як вид, що підлягає особливій охороні, до Бернської конвенції, може значно знизити свою чисельність на території лісостепу через недотримання принципу збереження оселищ [31].

Однак, основна проблема тут полягає в тому, що території, які є важливими для збереження певних представників фауни і флори, насправді не переходять

повністю до відання Мінприроди. Вони залишаються у віданні Державного агентства лісових ресурсів України, яке має інші цілі відносно лісових масивів, що відіграють значну роль в оселенні представників флори і фауни.

Даним прикладом зосереджено увагу на тому, що окрім управлінських недоліків щодо територій екологічної мережі, має місце і повне ігнорування оселищної концепції.

1.3.Особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України

Як відомо, з метою належного функціонування екологічних суспільних відносин, держава має застосовувати заходи юридичної відповідальності. В свою чергу, ефективність правових приписів значною мірою визначається ефективністю відповідальності за їхнє порушення [25, С. 368].

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про екологічну мережу України» особи, винні у порушенні законодавства з питань формування, збереження та використання екомережі, несуть відповідальність відповідно до закону. Варто зазначити, що чинним законодавством прямо не передбачено адміністративної, кримінальної чи цивільно-правової відповідальності за порушення режиму території, що є складовою екологічної мережі.

Кримінальна відповідальність у галузі формування, збереження та використання екологічної мережі прямо не передбачена чинним Кримінальним кодексом України (далі - ККУ). Але водночас окремі склади кримінальних правопорушень, визначені ККУ, тісно пов'язані з дотриманням чинного природоохоронного та природноресурсового законодавства. Склади кримінальних правопорушень, які потенційно можуть мати місце безпосередньо в межах екологічної мережі передбачені наступні: ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр», ст. 246 «Незаконна порубка лісу», ст. 248 «Незаконне

полювання», ст. 252 «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» [8].

Наступним видом юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність. Слід зауважити, що адміністративна відповідальність на сьогоднішній день є найпоширенішим видом юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) є єдиним актом, що регламентує адміністративну відповідальність, в якому передбачено відповідальність за такі правопорушення у сфері заповідної справи: ст. 77-1 КУпАП «Самовільне випалювання рослинності або її залишків»; ст. 88-1 КУпАП «Порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або напіввільних умовах» та ст. 91 КУпАП «Порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду» [5].

Разом з тим слід наголосити, що об'єктом правопорушення, передбаченого ст. ст. 77-1 та 88-1 КУпАП, є інші об'єкти правової охорони, а вчинення порушення в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду розглядається лише як кваліфікуюча ознака цих статей [25, С. 370].

Окремо слід звернути увагу і на те, що Законом України «Про екологічну мережу України» передбачено і відповідальність за порушення законодавства з питань формування екомережі. Хоча, жодним чином КУпАП та ККУ не передбачено навіть подібних складів правопорушення. На нашу думку, відповідальність за порушення законодавства з формування екомережі, в першу чергу, полягає в несприянні органів державної влади в створенні та розширенні екологічної мережі, а також в нецільовому використанні коштів, спрямованих на формування формування екомережі на регіональному чи національному рівні.

Притягнення до відповідальності – адміністративної або кримінальної – не позбавляє особу від необхідності компенсувати завдану нею шкоду [25, С. 370]. Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства щодо

формування, збереження та використання екологічної мережі повинна проявлятися у формі відшкодування шкоди.

Водночас порядок визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства щодо формування, збереження та захисту екологічної мережі, наразі в Україні жодним підзаконним нормативно-правовим актом не передбачений. Така обставина ускладнює розрахунок в подальшому шкоди, якої було завдано представникам флори та фауни, які локалізуються в межах екологічної мережі України, що є невід'ємною частиною Всеєвропейської екологічної мережі.

На сьогоднішній день в Україні розміри шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд, визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що проводиться відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», та спеціальних такс, які затверджуються Кабінетом Міністрів України (ст. 65 Закону України «Про природно-заповідний фонд України») [34, С. 349].

Відомо, що при заподіянні шкоди природним об'єктам не завжди можна визначити реальні збитки. Тому важливе значення при обчисленні збитків надається наперед визначеним правилам і порядку обчислення розміру заподіяної шкоди, зокрема таксам. На застосуванні такс, зокрема, ґрунтується відшкодування шкоди, завданої знищенням лісу, незаконним полюванням і рибальством, знищенням і пошкодженням дерев та інших зелених насаджень у містах і селищах [30, с. 14].

Наразі для вирахування розміру шкоди, завданої природним територіям, представникам флори та фауни, які потенційно можуть бути безпосередньо в межах екологічної мережі України використовують наступні підзаконні нормативно-правові акти: постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 541 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди,

заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд», постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу», наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України та Мінприроди від 19 червня 2017 року № 301/222 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)».

Це свідчить про те, що в даному випадку вирахувати завдану шкоду можливо лише на одній зі складових екологічної мережі України – на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України. Інші ж природні території України прирівняні до тих, які не підпадають під більш суворе регулювання, зокрема, щодо питання відшкодування шкоди, завданої природним територіям чи представникам флори і фауни.

Згідно зі ст. 37 Закону України «Про тваринний світ» охорона тваринного світу забезпечується, зокрема, шляхом формування екологічної мережі. Відповідно до п. 4 листа Мінприроди 8-02/929 від 12 жовтня 2018 року переважна більшість представників флори і фауни, які занесені до Червоної книги України, мешкає саме на територіях екологічних коридорів. Враховуючи те, що екологічні коридори є складовою екологічної мережі України, яка забезпечує тваринам належну міграцію, можна прийти до висновку, що вони залишаються незахищеними та підпадатимуть під значний вплив діяльності людини.

На нашу думку, проводячи аналіз екологічної ситуації в Україні, яка з кожним роком, на жаль, рухається не в позитивному напрямку, такси необхідно переглядати якомога частіше. Хоча б кожні один-два роки або залежно від становища, в якому перебувають, наприклад, певні представники флори та фауни або/та їх оселища, оскільки відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 665 від 23 липня 2008 року із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України №1364 від 28 грудня 2011 року «Про затвердження такс для

обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» такси не переглядались майже 10 років.

Натомість, кошти, отримані в результаті відшкодування шкоди, завданої окремим складовим екологічної мережі, представникам флори та фауни, могли б слугувати для подальшого формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Відомо, що складовою екомережі відповідно до ст.5 Закону України «Про екологічну мережу України» є, зокрема, території та об'єкти природно-заповідного фонду. Саме об'єкти та території природно-заповідного фонду знаходяться під більшою охороною держави, що пов'язано з особливою цінністю цих територій. Але варто звернути увагу на те, що у своїй цілісності екомережа є єдиною територіальною системою, що утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного і біорізноманіття, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

В свою чергу, статтею 64 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» - «Види відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд» - передбачено наступне: «Порушення законодавства України про природно-заповідний фонд тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність». Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом, зокрема, встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів. Тобто, у спеціальному Законі про природно-заповідний фонд України чітко передбачено види відповідальності за порушення

законодавства України про природно-заповідний фонд, на відміну від Закону про екологічну мережу України [11].

Можна прийти до висновку, що під увагою та захистом держави більшою мірою знаходяться лише території природно-заповідного фонду України, тобто ключові території екологічної мережі України. Водночас інші складові екологічної мережі залишаються до сьогоднішнього дня без належного захисту, що негативно впливає на збереження біологічного різноманіття, зокрема.

На нашу думку, доволі недоцільним буде внесення пропозиції до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України у вигляді додання додаткової статті щодо відповідальності за порушення режиму окремих складових екологічної мережі. Так, більш доцільним можна вважати внесення додаткової кваліфікуючої ознаки – вчинення правопорушення на території екологічної мережі, визначеної відповідними схемами - до вже існуючих статей, які пов'язані з незаконним полюванням, незаконною порубкою лісу тощо.

РОЗДІЛ II. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ ТА ОХОРОНИ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

2.1. Особливості формування екологічної мережі України

Створення Всеєвропейської екологічної мережі уособлює в собі цілісність природи і зв'язок її складників. Саме вона стимулює формування національних екологічних мереж і поєднання їх з Всеєвропейською екологічною мережею. В свою чергу, формування екологічної мережі є одним з найважливіших етапів і, на жаль, вже на ньому є певні перепони.

Правовою основою для формування національної екологічної мережі є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 року, Закон України «Про екологічну мережу України», Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», Закон України «Про Червону книгу України», Лісовий кодекс України, постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1196 «Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі».

Методологічною основою формування екомереж є Міжнародна стратегія сталого розвитку, засади якої проголошені декларацією міжнародної конференції ООН з навколишнього середовища й розвитку в 1992 р. Основні підходи й принципи формування загальноєвропейської мережі визначені Бернською Конвенцією. У країнах Європейського Союзу вони знайшли деталізацію у Директивах щодо збереження птахів, яка визначає спеціальні природоохоронні території, а також щодо збереження природних оселищ існування природних фауни й флори, яка визначає ділянки, важливі для Європейського Союзу, або об'єкти природи загальноєвропейського значення, в аспекті збереження біотичної й ландшафтної різноманітності [33, С. 34; 37].

В Україні були запроваджені дещо інші критерії до формування екомережі, що значною мірою зробило схеми екомережі України несумісними з аналогічними схемами європейських країн. Особливо відчутно це проявляється на прикордонних територіях, де виникає необхідність узгодження структури регіональних екомереж України з європейськими. Принциповим є фактичне ігнорування в Україні «оселищних критеріїв» вибору складових елементів екомережі й абсолютизація значення територій та об'єктів природно-заповідного фонду як основи екомережі з подальшим, часто штучним, залученням природоохоронних територій іншого статусу (водоохоронних, ґрунтозахисних, рекреаційних тощо) [37].

Тому, доволі гостро постає питання в чинному законодавстві щодо охорони не тільки видів, а й оселищ станніх. Зазначена проблема підіймається активно в Європейському Союзі ще з 1990-х років, в результаті чого було прийнято Директиву Європейського Союзу 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори» [36].

Оселище – це ділянка земної поверхні на якій представлено один або декілька типів біотопів (елементарних територіальних екосистем), яким характерна наявність відповідних складових, які визначають їхню особливу роль у збереженні умов виживання й розвитку популяцій видів, які потребують охорони [37].

Україна, по суті, не має можливості впровадження принципів Директиви про оселища у всіх її аспектах. Але основні методичні й наукові принципи, у тому числі методика визначення та картування типів оселищ, визначення природоохоронних територій, охорона та управління природоохоронними територіями й моніторинг, можуть бути адаптовані до методологічних принципів Директиви про оселища [33, С. 9].

Відповідність принципам Директиви про оселища істотно допоможе у впровадженні положень Бернської конвенції та створенні Смарагдової мережі, над

чим наразі працює Україна, і розширить співпрацю у рамках міжнародних угод, наприклад, Карпатської Конвенції.

В самій основі ідеї екомережі, яка прийшла до України саме від європейських країн, лежить так звана оселищна концепція збереження біологічного різноманіття, тобто ідея збереження певних типів оселищ, як територій (місць) існування видів, або їх груп, що мають важливе значення для збереження біологічного різноманіття Європи. Методологія оселищної охорони – це своєрідний інструмент уніфікації підходів до охорони біотичного й ландшафтного різноманіття в країнах Європи [37].

Важливого значення для формування екологічної мережі ще на початку 2000-х років набула Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки (далі – Програма). Програма була прийнята в контексті вимог щодо подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також відповідно рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття щодо питання формування Всеєвропейської екологічної мережі.

Програма подавала великі надії та можливості для України в питанні формування національної екологічної мережі та інтегрування до Всеєвропейської екологічної мережі. На сьогоднішній день Програма закінчила свою дію, у зв'язку з чим Мінприроди (замовник і виконавець Програми) було підготовлено Заключний звіт про результати її виконання [27].

Варто зазначити, що із закінченням дії Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, питання формування національної екологічної мережі залишається й надалі актуальним, оскільки це єдиний ефективний засіб збереження біологічного різноманіття, особливо в контексті Стратегічного плану з біорізноманіття на 2011-2020 роки.

Завдання і заходи із формування екологічної мережі та збереження біологічного різноманіття, які були передбачені Програмою і не були досягнуті у

повній мірі, враховано у проекті Закону України про внесення змін до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та проекті Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2020 року [27]. Так, з метою реалізації пунктів Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року щодо формування національної екологічної мережі, Мінприроди має врахувати попередній досвід та впроваджувати ефективні правові механізми.

2.2. Вдосконалення механізмів охорони екологічної мережі України

Відповідно до ч.1 ст.18 Закону України «Про екологічну мережу» включення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, до переліку територій та об'єктів екологічної мережі не призводить до зміни режиму їх охорони та використання. Хоча в абзаці 3 розділу 1 Програми зазначено, що формування екологічної мережі передбачає зміни у структурі земельного фонду шляхом віднесення частини земель господарського використання до категорії, що підлягають особливій охороні, однак у Земельному кодексі України до цього часу немає норми, де б згадувалося про екологічну мережу [27].

Охорона є важливою, зокрема, з тієї точки зору, що має сприяти збереженню функціонального призначення окремих структурних елементів екомережі, оскільки без належної охорони дані території не будуть виконувати повноцінно функції екологічної мережі та не зможуть забезпечити належний генетичний обмін між ключовими територіями. Слід врахувати, що інші структурні елементи екомережі, такі як сполучні, буферні та відновлювані території, підпадають безперечно під загальний захист законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Тобто, таким чином, фактично в Україні відсутній механізм визначення і забезпечення охорони території екологічної мережі, якщо така територія не є об'єктом природно-заповідного фонду України [29, С. 54]. На нашу думку, з

метою рівноцінної охорони усіх складових структурних елементів екомережі варто впровадити наступні зміни:

1) оновлення існуючих проектів організації території деяких територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

2) обмеження провадження господарської діяльності на основі процедури оцінки впливу на довкілля.

1. Оновлення існуючих проектів організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На основі аналізу чинного законодавства про екомережу слід зазначити, що з усіх структурних елементів екомережі найбільшій охороні підлягають саме ключові території (території та об'єкти природно-заповідного фонду) екомережі.

Вкрай недооціненими з боку законодавця, на нашу думку, є сполучні території (екологічні коридори) екологічної мережі України, оскільки саме цей структурний елемент екомережі надає останній тієї самої особливості, – поєднаності з ключовими територіями – що забезпечує належну міграцію тваринам. В питанні охорони даного структурного елементу варто звернутись до досвіду Республіки Польщі, де панує екологічна мережа НАТУРА 2000.

Кожна ключова територія мережі НАТУРА 2000 має менеджмент-план, відповідно до якого і планує свою природоохоронну діяльність (в Україні це проекти організації території). Дані менеджмент-плани є чудовим прикладом для України, унікальність якого полягає в наступному [39, С. 120].

В менеджмент-планах міститься інформація про те, в якому напрямку там може розвиватись господарська діяльність людини аби не погіршити стан довкілля. Також передбачено функціонування та втілення стимулів для розвитку «бізнесу для біорізноманіття» - бізнес, створений спеціально для покращення стану довкілля. Яскравим прикладом такого виду бізнесу може бути вирощування лікарських рослин, розведення місцевих порід худоби, збір та заготівля деревини тощо. В першому розділі документа описуються завдання національного парку,

зокрема, завдання щодо охорони: лісових, наземних нелісових та водних екосистем; об'єктів неживої природи (скель тощо); видів тварин та їхніх оселищ; видів рослин, грибів та їхніх оселищ; оселищ; охорони ландшафтів; культурної спадщини; територій НАТУРА 2000. Далі описуються об'єкти та території, які охороняються в межах ключової території [39, С. 121; 41].

В другому розділі – наводиться перелік та опис загроз для ключової території та можливих шляхів їх вирішення. Загрози діляться на реальні та потенційні, а також на внутрішні та зовнішні.

Окрім вищенаведеного важливу частину менеджмент-плану займає встановлення екологічних коридорів, які дотичні до ключової території, та доступ до яких забезпечує саме адміністрація ключової території (наприклад, національний природний парк). На Додатку 3 зображено основні рисунки менеджмент-плану, які відображають особливості охорони даних територій.

Варто звернути увагу також і на те, що за кожним екологічним коридором, який має важливе значення для збереження певного виду, де перебуває під охороною на ключовій території, закріплюється шифр. Надалі ж адміністрацією ключової території складається таблиця з наступною структурою.

Таблиця 1 [38]

Таблиця охоронюваних видів до менеджмент-планів ключових територій

№ п/п	Вид, який охороняється	Різновид загрози для виду	Яким чином впливає	Спосіб ліквідації та/або обмеження загрози (в т.ч. в межах екокоридорів)

Так, на основі досвіду Республіки Польщі варто впровадити наступні заходи, спрямовані на охорону окремих структурних елементів екологічної мережі України.

Вважаємо, що саме території та об'єкти природно-заповідного фонду можуть поширювати інформацію на своїх територіях, зокрема, в межах зонах регульованої рекреації, щодо наявних екологічних коридорів, які забезпечують міграцію тваринам саме з даної природно-заповідної території.

За кожним об'єктом природно-заповідного фонду, що виступає ключовою територією, варто закріпити екологічні коридори, які сполучають ключову територію з іншими, з метою належного моніторингу сполучних територій на предмет дотримання природоохоронного законодавства. Досить доречним також є і робота з місцевими жителями, роз'яснення користі екомережі та можливостей, які надаються місцевим жителям, земельні ділянки яких, включені до екомережі.

2. Обмеження провадження господарської діяльності на основі процедури оцінки впливу на довкілля.

В Україні вже майже рік діє процедура оцінки впливу на довкілля, яку було запроваджено шляхом прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», який вступив в дію 18 грудня 2017 року. Цей Закон імплементує вимоги Директиви № 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про оцінку впливу окремих державних та приватних проектів на довкілля» від 13 грудня 2011 року.

Аналізуючи Єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля (далі – Реєстр ОВД) можна зустріти заяви суб'єктів господарювання щодо отримання висновку на встановлення вітрових або сонячних електростанцій, зберігання небезпечних відходів, будівництво каналів на протоках та каналах тощо. Кожен із цих видів діяльності може бути потенційно проваджений на території екологічної мережі.

Екологічна мережа виступає єдиною територіальною системою, що направлена на забезпечення можливості міграції тварин через поєднання природоохоронних територій природними коридорами, збереження ландшафтного різноманіття, біорізноманіття тощо.

Відомо, що природа не має кордонів, а тварини мають здатність мігрувати, що автоматично потенційно наражає їх на небезпеку з боку господарської діяльності, провадженою людиною. Так, проведення оцінки впливу на довкілля на встановлення вітрового парку чи вітрової станції має певні особливості, порівняно з іншими видами господарської діяльності, що, з однієї сторони, проявляється у встановленні альтернативних джерел енергії, але в той самий час може мати негативний вплив на птахів та інших представників фауни в процесі своєї роботи.

Варто зазначити, оцінка зазначеної діяльності характеризується своєю комплексністю, що пов'язана з одного боку - імплементацією Директив 2009/147/ЄС про охорону диких птахів та Оселищної директиви 92/43/ЄС в межах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Угодою про охорону трансконтинентальних мігруючих птахів (AEWA), з другого боку – інтенсивністю розвитку вітрової енергетики в Україні [3].

Можна прийти до висновку, що майже будь-яка діяльність, передбачена ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» потенційно може вплинути на збереження видів. На нашу думку, у вказаному Законі варто передбачити положення, які враховуватимуть значення екологічної мережі для збереження ландшафтного і біорізноманіття. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені, оскільки наразі на порядку денному стоїть питання щодо розгляду законопроекту «Про території Смарагдової мережі», який було розроблено та винесено на обговорення командою Мінприроди [35].

Наслідком прийняття зазначеного закону буде внесення змін до ряду нормативно-правових актів, що виступають правовою основою формування, збереження та використання екологічної мережі України. Так, передбачається додати до ст. 5 Закону України «Про екологічну мережу України» додатковий пункт, яким буде зазначено, що складовою екомережі також є і території Смарагдової мережі. Зміни також торкнуться і Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», де пропонується ч.2 ст. 6 доповнити таким змістом: «опис і

оцінку впливу на цілі збереження території Смарагдової мережі». На нашу думку, у разі включення Смарагдової мережі до складової екомережі, як це передбачено зазначеним законопроектом, варто передбачити в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» саме таке доповнення: «опис і оцінку впливу на цілі збереження території, що входять до екологічної мережі, в тому числі Смарагдової мережі».

Це пов'язано з тим, що на сьогоднішній день під охороною знаходяться фактично лише об'єкти природно-заповідного фонду України, у яких функціонує служба державної охорони. Таким чином, правові засади захисту екологічної мережі України потребують свого подальшого удосконалення. Так, на жаль, відсутній належний моніторинг щодо збереження та використання екологічної мережі, а тому одним із чинників попередження негативного впливу на складові екологічної мережі шляхом провадження планової діяльності є проведення процедури з оцінки впливу на довкілля.

ВИСНОВКИ

Підсумувавши результати дослідження даної теми можна зазначити, що вона є доволі комплексною та потребує значної уваги як з боку наукової спільноти, так і держави. Варто зауважити, що дана тема є важливою і з точки зору виконання Угоди про асоціацію з ЄС в контексті захисту навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки держави.

На основі дослідження правового режиму екологічної мережі України та з метою виконання поставлених завдань прийшли до наступних висновків:

1. Екологічна мережа виступає своєрідним «барометром» стану природних систем, який передбачає оцінку їх екологічної рівноваги. На сьогоднішній день екологічна мережа України пронизує майже усі сфери суспільного життя, а тому правова основа регулювання відносин у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі є достатньо багатогранною та визнається однією з найбільш досконалих. Зокрема, профільними законами є Закон України «Про екологічну мережу України» та Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».

2. Державне управління територіями екологічної мережі України є комплексним та здійснюється значною кількістю державних органів. Роззосередженість в управлінні спостерігається не лише в залежності від складових території екомережі, а й в середині самих складових, яскравим прикладом якої виступають території та об'єкти природно-заповідного фонду. На місцях же повноваження від територіальних органів Мінприроди віднесено до компетенції місцевих державних адміністрацій, що розширює автоматично залученість органів державної влади різних рівнів до процесів формування, збереження та використання екологічної мережі. На жаль, не завжди це виправдовується, наприклад, в питаннях фінансування заходів, спрямованих на формування, збереження та використання екомережі. Це пов'язано з тим, що в

основному такі заходи фінансуються за залишковим принципом, що жодним чином не сприяє активному розвитку екомережі на місцях.

3. На сьогоднішній день жодним чином не передбачено юридичної відповідальності за порушення режиму території екологічної мережі України. Відсутність належного закріплення заходів юридичної відповідальності за порушення режиму окремих складових екомережі може сприяти повсюдному порушенню природних процесів в межах спільної екосистеми, внаслідок чого екомережа не в змозі буде виконувати одну з найголовніших своїх функцій - збереження шляхів міграції для тварин, що підтримуватиме генетичний обмін на належному рівні. В свою чергу, нами було висвітлено в роботі ряд пропозицій, які варто врахувати при реформуванні інституту юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

4. В ході виконання дослідження було визначено шляхи вдосконалення чинного українського законодавства з питань формування та охорони екологічної мережі України та сформовано основні кроки, необхідні для повноцінної охорони території екологічної мережі України. Питання формування екологічної мережі України та її подальшої інтеграції до Всеєвропейської екологічної мережі залежить саме від впровадження в процесі формування екомережі оселищного принципу, який впливає на подальші процеси, такі як і збереження території, представників флори та фауни і збалансоване використання природних ресурсів екомережі. Варто зазначити, що для повноцінної охорони території не вистачає лише віднесення її до екологічної мережі України. Так, в Україні наразі відсутні ефективні заходи охорони усіх складових екологічної мережі України, окрім ключових територій (територій та об'єктів природно-заповідного фонду України). З метою вирішення даного питання було проаналізовано досвід Республіки Польщі щодо планування території завдяки менеджмент-плану ключової території та запропоновано приблизна його структура, яка може бути впроваджена в Україні. Також було запропоновано зміни до чинного законодавства щодо

обмеження негативного впливу від господарської діяльності в ході її провадження, шляхом проходження процедури оцінки впливу на довкілля, де у своїх звітності суб'єкти господарювання зазначали б і про вплив такої діяльності на територію екомережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі: Конвенція від 19 вересня 1979 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
2. Про охорону біологічного різноманіття: Конвенція від 05 червня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_030.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 16 вересня 2014 року- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. - № 51. – Ст. 1122.
6. Лісовий кодекс України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3852-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 17. – Ст. 99.
7. Водний кодекс України: Закон України від 06 червня 1995 року № 213/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 24. – Ст. 189.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 131.
9. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 3-4. – Ст. 27.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41. – Ст. 546.

11. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 34. – Ст. 502.
12. Про рослинний світ: Закон України від 09 квітня 1999 року № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 22-23. – Ст. 198.
13. Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 47. – Ст. 405.
14. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 14. – Ст. 97.
15. Про Червону книгу України: Закон України від 07 лютого 2002 року № 3055-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 30. – Ст. 201.
16. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 39. – Ст. 349.
17. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1864-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 45. – Ст. 502.
18. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 26. – Ст. 218.
19. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 29. – Ст. 315.
20. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: стратегія від 25 жовтня 1995 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_711
21. Про затвердження Положення про Департамент екомережі та природно-заповідного фонду Міністерства екології та природних ресурсів України: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 03 липня 2017 року.

22. Ващишин. М.Я. Юридичні ознаки екологічної мережі // Порівняльно-аналітичне право, 2014. - №1. - С. 127-129. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2014/Vashchyshyn.pdf
23. Вивчити причини масового всихання лісів. Обґрунтувати заходи по підвищенню їх стійкості: Звіт про НДР (заключний) / УкрНДІЛГА; № ДР 01940012789. – Харків, 1997. – 253 с.
24. Гольонко Р.А. Правові проблеми управління у сфері функціонування та розвитку біосферних заповідників // Теорія і практика правознавства, 2016. - Вип. 2 (10). – С. 1-19.
25. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / О.М. Шуміло, В.А. Зуєв, І.В. Бригадир та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 432 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1199/Ekolohichne%20pravo%20Ukrainy_Osoblyva%20chastyna_navch%20posib_Shumilo_avt%20kol_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
26. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс. – 2012. – С. 788 с.
27. Заключний звіт про результати виконання «Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».
28. Збірник за результатами діяльності Legal Research Group з екологічного права на тему «Еколого-правові аспекти сталого управління природними ресурсами» / за заг. ред. О.В. Кравченко, - Львів: Манускрипт, 2017. – 220 с.
29. Кондратюк. Т. Окремі проблеми формування національної екологічної мережі // Підприємництво, господарство і право: щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал, 2016. - №5. – С. 53-57.

30. Корнєєв Ю.В., Садовський М.В. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення // Юридичний вісник, 2015. - №34. – С. 13-17.
31. Лист Генеральної прокуратури України від 12 жовтня 2018 року № 19/4-1483 вих-18.
32. Лист Міністерства екології та природних ресурсів України від 12 жовтня 2018 року № 8-02/929.
33. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу / Ред. О.О. Кагало, Б.Г. Проць. – Львів: ЗУКЦ, 2012. – 278 с.
34. Рябець К. А. Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 438 с.
35. Урядовий портал. Новини. Мінприроди виносить на громадське обговорення законопроект «Про території Смарагдової мережі» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minprirodi-vinosit-na-gromadske-zakonoproekt-pro-teritoriyi-smaragdovoyi-merezhi>
36. Червона книга України. Лісовий кіт - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://redbook-ua.org/item/felis-sylvestris-schreber/>
37. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legal_content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=EN
38. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej dnia 31 lipca 2014 r. – Warszawa. - р. 99. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/trdXsB>
39. Grzegorz Voncina Natura 2000 w Pienińskim Parku Narodowym. Przyroda i Człowiek 13, 2014. – р. 113-124. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/Qk79DW>
40. International Environmental Law and Policy: second edition. – Edith Brown Weiss, Stephen C. McCaffrey, Daniel Barstow Magraw, A. Dan Tarlock. – Aspen Publishers, 2007. – р. 868.

41. Mariusz Kistowski, Marcin Pchałek / Natura 2000 w planowaniu przestrzennym – rola korytarzy ekologicznych. Ministerstwo Środowiska. – Warszawa. – 2009. – p. 116. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/n4wk1Q>
42. Rannow S. Managing Protected Areas Under Climate Change: Challenges and Priorities / Sven Rannow, Nicholas A. Macgregor // Environmental Management – 2014 P. 1-12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/AvH3hA>
43. The development and application of Ecological Network: a review of proposals, plans and programmes. – Graham Bennett and Piet Wit. – 2001. IUCN. – p. 137. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2001-042.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Порівняльна характеристика екологічних мереж різного рівня

	Природно-заповідний фонд України	Екологічна мережа України	Загальноєвропейська екологічна мережа	Смарагдова мережа	НАТУРА 2000
Поширення	На території України	На території України	На території Європи	За межами Європейського Союзу	На території країн-членів Європейського Союзу
Правові основи	ЗУ «Про природно-заповідний фонд України», ЗУ «Про екологічну мережу України», ЗУ «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».	ЗУ «Про екологічну мережу України», ЗУ «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».	Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), Міжнародна стратегія сталого розвитку (1992)	Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (1979), а також проект закону «Про території Смарагдової мережі»	Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року про збереження диких птахів та Директива 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування дикої флори та фауни.

Мета створення	Ділянки суші і відного простору, природні комплекси та об'єкти, що становлять особливу цінність, та виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.	Єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, збереження ландшафтного та біорізноманіття, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій з особливою цінністю для навколишнього природного середовища.	Єдина територіальна система на території Європи, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, збереження ландшафтного та біорізноманіття Європи, шляхів міграції тварин через поєднання природоохоронних територій шляхом формування природних коридорів та охоронних зон.	Система природоохоронних територій, що відштовхується безпосередньо від потреб самих видів тварин і рослин, а також рідкісних типів оселищ, а не від потреб людини.	Система природоохоронних територій країн-членів Європейського Союзу, що відштовхується безпосередньо від потреб самих видів тварин і рослин, а також рідкісних типів оселищ, а не від потреб людини.
----------------	--	---	---	---	--

Охорона	Охорона об'єктів природно-заповідного фонду покладається на служби їх охорони, які входять до складу служби державної охорони ПЗФ України.	Охорона об'єктів природно-заповідного фонду покладається на служби їх охорони, які входять до складу служби державної охорони ПЗФ України. Інші складові екомережі України не підпадають під охорону служби державної охорони ПЗФ України.	Відповідно до національного законодавства кожної з держав, яка відповідальна за формування екологічної мережі на своїх територіях. Але такі дії мають відповідати міжнародному законодавству, зокрема, Бернській конвенції (1979).	Відповідно до менеджмент-планів, де охоронні заходи направлені на потреби кожного з видів і оселищ.	Відповідно до менеджмент-планів, де охоронні заходи направлені на потреби кожного з видів і оселищ.
Межі (основна характеристика) території	Межі території визначаються при створенні об'єкта ПЗФ. Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються об'єкту ПЗФ у порядку, визначеному ЗУ «Про ПЗФ» та іншими актами законодавства.	Межі території складових елементів екологічної мережі (окрім ПЗФ) визначаються на підставі рішень місцевих державних адміністрацій. Межі територій проходять там, де це дійсно потрібно для збереження видів і оселищ, незалежно від меж землекористування і адміністративного поділу.	Межі території складових елементів екологічної мережі формуються відповідно до законодавства кожної з держав, яка відповідальна за формування екологічної мережі на своїх територіях.	Межі територій визначаються науковцями і проходять лише там, де це дійсно потрібно для збереження видів і оселищ, незалежно від меж землекористування і адміністративного поділу. Можуть встановлюватись обмеження у використанні.	Межі територій визначаються науковцями і проходять лише там, де це дійсно потрібно для збереження видів і оселищ, незалежно від меж землекористування і адміністративного поділу. Можуть встановлюватись обмеження у використанні.

Фінансування	Державний бюджет України та місцевий бюджет	Державний бюджет України та місцевий бюджет	Бюджети кожної з європейських країн в межах своєї території (за винятком спільних проєктів), Європейський Союз та Рада Європи	Рада Європи	Європейський Союз
Документи, на підставі яких функціонує об'єкт	Проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду.	Проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду – для об'єктів природно-заповідного фонду, що виступають ядром екомережі.	Проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду – для об'єктів природно-заповідного фонду, що виступають ядром екомережі. Для транскордонних територій (елементів) екомережі може бути затверджено менеджмент-план території.	Менеджмент-план (в Європі). В Україні: після вступу в силу законодавства про Смарагдову мережу, розпочнеться розробка менеджмент-планів для кожної з територій.	Менеджмент-план території (об'єкту).

Господарська діяльність	Дозволена в господарській зоні відповідно до функціонального зонування території	Дозволена в господарській зоні відповідно до функціонального зонування території, а також дозволена на території інших складових елементів екомережі з урахуванням їх впливу при проходженні процедури оцінки впливу на довкілля.	Екологічна мережа України є складовою Всеєвропейської екологічної мережі, а тому, поширюються ті самі правила провадження господарської діяльності як в межах екологічної мережі України. Виняток становлять лише території, які є складовими частинами транскордонних елементів екомережі (природний коридор, транскордонний біосферний резерват).	Обмежень на провадження господарської діяльності не передбачено, але враховується при формуванні висновку в процесі проходження процедури оцінки впливу на довкілля. Відповідно до проекту закону «Про території Смарагдової мережі» для зайняття господарською діяльністю необхідно буде погодження, враховуючи потреби всіх рідкісних видів і оселищ.	НАТУРА 2000 включає в себе як території природних заповідників, національних природних парків тощо, так і землі, що перебувають у приватній або іншій власності. Акцент зроблений на забезпеченні поступового, екологічного, економічно вигідного й соціально спрямованого управління цими територіями.
-------------------------	--	---	---	---	---

Додаток 2

ст. 252 «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» Кримінального кодексу України [31]

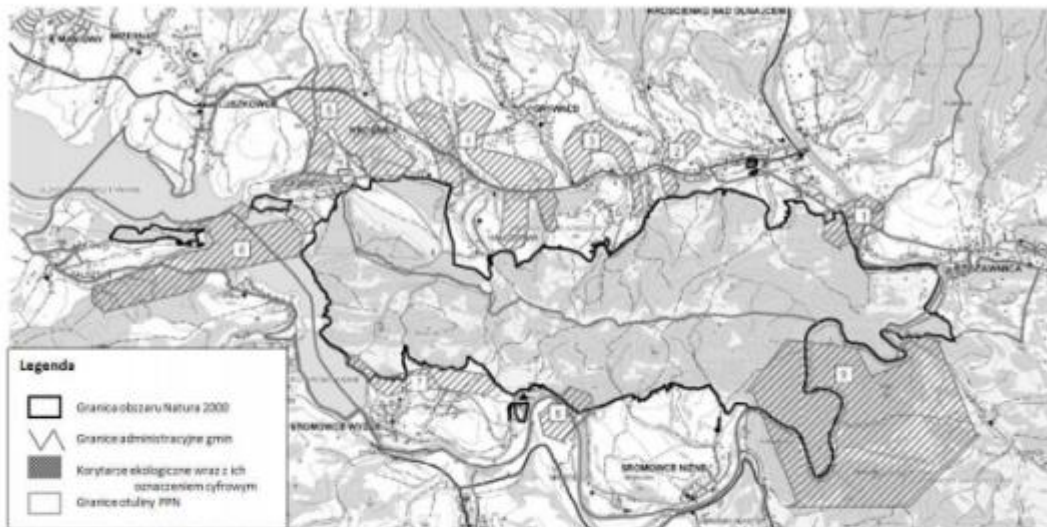
	2017				січень-вересень 2018			
	Зареєстровано	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито		Обліковано	Зареєстровано	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито		Обліковано
		Усього	У т.ч. за ч.1 пп.1,2,4,6, ст.284 КПК України			Усього	У т.ч. за ч.1 пп.1,2,4,6, ст.284 КПК України	
АР Крим								
Вінницька	1	1	1					
Волинська	1			1				
Дніпропетровська	1			1	1			1
Донецька	12	3	3	9				
Житомирська								
Закарпатська								
Запорізька	1			1				
Івано-Франківська								
Київська	3	1	1	2	1			1
Кіровоградська	1	1	1					
Луганська								
Львівська	1			1	2	1	1	1
м. Київ					2			2
м. Севастополь								
Миколаївська								
Одеська	4	1	1	3	1			1
Полтавська	1	1	1					
Рівненська	2			2	2	2	2	
Сумська								
Тернопільська	3			3				
Харківська								
Херсонська	1	1	1		2			2
Хмельницька					1			1
Черкаська	6	2	2	4	4			4
Чернівецька								
Чернігівська								
Усього по Україні	38	11	11	27	16	3	3	13

Додаток 3

Схема сполучення екологічних коридорів з ключовими територіями [39]

Межі ключової території та сполучних територій мережі NATURA 2000

Rysunek 1. Mapa przebiegu korytarzy ekologicznych łączących Pieniński Park Narodowy z innymi obszarami wykonana przez Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej w Krakowie według stanu na 2010 r.

Напрямки поширення сполучних територій від ключової території мережі NATURA 2000

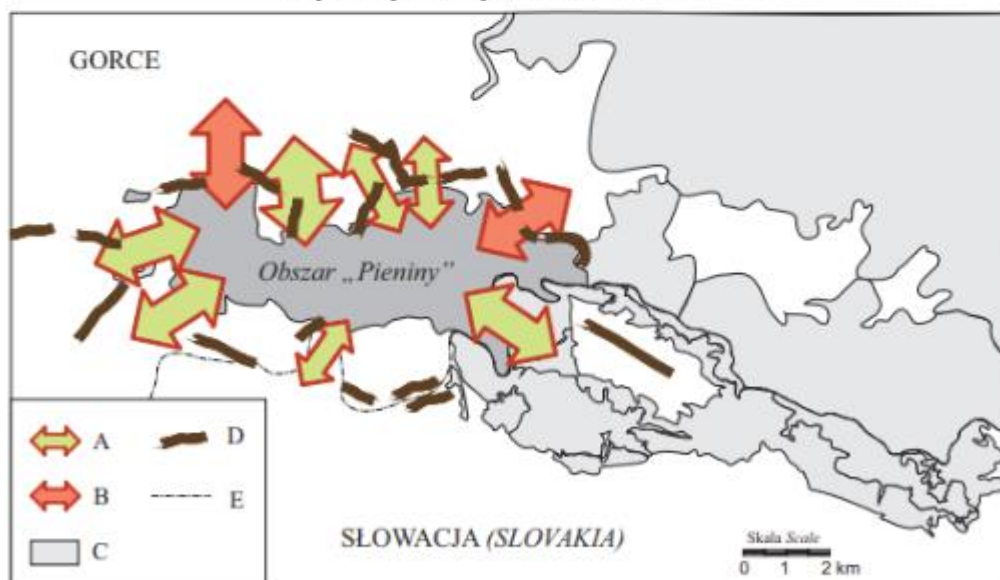

Рис. 3. Локалізація коридорів екологічних wokół obszaru Natura 2000 Pieniny: A – istniejący, niezagrożony korytarz ekologiczny, B – istniejący, zagrożony korytarz ekologiczny, C – obszary Natura 2000, D – schematyczna linia zabudowy, E – granica między Słowacją i Polską

Fig. 3. Location of ecological corridors around the Natura 2000 site Pieniny: A – existing, not threatened ecological corridor, B – existing, threatened ecological corridor, C – Natura 2000 areas, D – schematic building line, E – border between Poland and Slovakia

АНОТАЦІЯ

«Екологічна мережа України як сучасна концепція збереження біологічного та ландшафтного різноманіття» - Рукопис

В цій роботі проаналізовано значення екологічної мережі України для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Також в даній роботі розглянуто правовий режим екологічної мережі України, зокрема, досліджено особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України, особливості державного управління в цій сфері. В роботі зазначено перспективи розвитку законодавства з питань формування екологічної мережі України та запропоновано шляхи вдосконалення механізмів охорони окремих елементів екологічної мережі України.

Ключові слова: Екологічна мережа, оселищна концепція, юридична відповідальність, екологічні коридори, природно-заповідний-фонд.